

Andrej
Žmegač

Umjetnost, život i kolektiv

OKRUGLI STOL Udruženje umjetnika Zemlja
– mogućnosti tumačenja i prezentacije
Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 28. siječnja 2020.

↑ Arhiva Galerije Klovičevi dvori

Okrugli stol je uz moderatora, ujedno i autora izložbe o Zemlji Petra Preloga okupio Željku Čorak, Tonka Maroevića, Vladimira Crnkovića, Borisa Vrgu i Ivanu Hanaček. Svjedočenje Željke Čorak o prvoj retrospektivi Zemlje 1971. godine bio je dobrodošao uvod u razgovor. Ta je izložba bila realizirana kao sekcija Zagrebačkog salona, a uslijed tadašnjih političkih gibanja njezina priprema nije protjecala beskonfliktno, no naposljetku je održana na predviđen način. Na Prelogovo pitanje o paralelama

između Filipa Latinovicza i slikarâ Zemljaša Tonko je Maroević ocijenio da je Filipovo slikarstvo više ekspresionističko, ali da u nekim situacijama pokazuje ideje koje bi mogle biti zemljaške. Krleža je bio kompleksan i ne dâ se reducirati samo na jednu morfologiju, zaključuje Maroević.

Vladimir Crnković, bivši ravnatelj Muzeja naivne umjetnosti, evocirao je svoje početke bavljenja naivom 1969. i upozorio na onodobne sukobe između „hegedušićevaca“ i „gamulinovaca“. Potonji su tvrdili

da je Hegedušić već bio zatekao formirane autore među slikarima-seljacima, što je apsurdno, smatra Crnković. Postoje ipak svjedočanstva da su slikali i formirali se pod Hegedušićevim nadzorom i vodstvom.

Povijesna povezanost Hlebinske škole i Zemlje potvrđena je i povodom aktualne izložbe: Crnković je naime, *pro museo suo*, podsjetio na fond važnih zemljaških djela u Muzeju naivne umjetnosti, pa onda i na njihov udio na izložbi; zaključeno je da se izložba bez tih djela praktično ne bi mogla realizirati. Crnković je izložio i slabo poznate podatke o Raymondu Warnieru, osnivaču Francuskog instituta u Zagrebu 1922.; on je bio omogućio našim umjetnicima, pa i Zemljašima, boravak u Parizu, a što je to značilo u međuratnom razdoblju, ne treba posebno obrazlagati. Njegov je pak sin Serge muzeju donirao značajnu umjetničku i dokumentacijsku ostavštinu o Zemljašima.

Liječnik, pisac o umjetnosti i kolekcionar Boris Vrga opisao je svoj „stresni“ susret sa Zemljom na retrospektivi 1971. Ondje prikazana angažirana umjetnost mogla je imati utjecaja i pri njegovu izboru budućeg zanimanja (u smislu „socijalne“ bolesti kakva je TBC). Zemlji su ga približile i neke zavičajne poveznice, jer je u Petrinji rođen Hegedušić, tu je Tiljak naslikao svoj antologijski Park, a ondje stoji i Iblerova vila, čiji je projekt bio izložen na jednoj od izložaba Zemlje. Vrga drži da za kolekcioniranje zemljaških djela treba smjelosti jer ona nisu komercijalna. Ona nisu bila tražena tada, a nisu to ni danas, čemu je bitan razlog njihova angažirana motivika.

Sudionici okruglog stola složili su se da je Zemlja europska pojava, pri čemu se može razmišljati je li to njezino vrijednosno određenje u smislu nadnacionalnog značenja, ili pak oznaka njezine pripadnosti duhu vremena, usporednim tendencijama u širem okviru. Konsenzus je ostvaren i oko tvrdnje da je Zemlja i danas aktualna, i to nimalo manje nego nekoć. Vrga u tom smislu podsjeća da su se povratkom kapitalizma ponovili prizori iz zemlja-

ške umjetnosti poput redova pred javnim kuhinjama, deložacija, prosvjeda pred zativorenim tvornicama, klerikalizma. S time se je lako složiti, a dodali bismo da protestni potencijal zemljaške umjetnosti, pa i svake angažirane umjetnosti, danas ne može biti onakav kao između dvaju ratova. Jesu li tome razlog opći ekonomski rezultati kapitalizma (Jordan Peterson u raspravi sa Žižekom) ili pak obilje informacija i senzacija, u kojemu se gubi protestna oštrica i sve se negdje nivelira i uprosječuje, teško je kazati. Vjerojatno jedno i drugo. Stoga se ipak ne treba čuditi da izložba zemljaških djela u devastiranom Sisku nije izazvala – očekivane ili pretpostavljene – negativne reakcije i prosvjed. Posve je drukčija situacija bila s povijesnom Zemljom, koja je bila policijski zabranjena, a bila je i pod udarom, naveo je Vrga, suprotstavljene književne skupine „Lirika grude“, koja je napadala Zemlju s desničarskih i katoličkih pozicija. Istaknimo još zanimljiv aspekt u korist Zemlje, naime njezin reducirani likovni izraz, razumljiv širokom krugu ljudi; bilo je isto dakako i u povijesno njezino doba, kada je taj argument bio istican kao bitan za ciljeve Zemlje.

Ivana Hanaček izložila je pristup svoje skupine Blok u istraživanju Zemlje kao interes primarno za njezin politički i društveni kontekst te ulogu njezinih članova kao pripadnika kolektiva koji je imao svoja pravila i ciljeve. Izložba u sklopu projekta bila je dokumentacijskog tipa, a odgovarajuću koncepciju slijedi i njihova recentna publikacija.

Nakon svih priloga ovoj raspravi pokazalo se, dakle, da postoje različite mogućnosti tumačenja Zemlje, kako je bilo i naznačeno naslovom okruglog stola. Prelog je istaknuo da se ona može tumačiti i isključivo iz umjetničkog djela, što je koliko logičan, toliko i nekonvencionalan uvid. Crnković je, štoviše, poručio da ga Zemlja zanima isključivo kao umjetnički fenomen, pledirajući za to da budu više istaknute njezine umjetničke vrijednosti, koje su znatne. No povodom

Zemlje nije se moglo mimoići pitanje angažirane umjetnosti, te je tom sklopu pripalo finale i klimaks diskusije. To je pitanje kolektiva, kako se nekoć govorilo, a gdjekad se govori i danas; riječ je o kolektivnom pitanju i individualnom odgovoru, formulirao je Maroević. U raspravi nije bilo sporno da je zapravo svaka umjetnost angažirana; podrazumijeva se da je pretpostavka te angažiranosti njezina sloboda. Željka Čorak se na tom tragu prisjetila svoje je-

dnom zapisane misli – izborene zadanoj temi maturalnog rada uprkos – koja glasi da umjetnost nema dužnosti, već mogućnosti.

* * *

Drugi okrugli stol povodom izložbe o Zemlji, naslova „O društvenom angažmanu u arhitekturi“, priređen je bio 11. veljače. Voditeljica je bila Tamara Bjažić Klarin, a izlagači Boško Budisavljević, Iva Marčetić i Ana Dana Beroš. x